

Allemaal instappen!

Op reis met de tram

Ga je mee?

ERFGOEDPROJECT

groep

3/4

groep
3/4

Handleiding

Op reis met de tram!

Inleiding

'Op reis met de tram' is een erfgoedproject voor groep 3 en 4. De leerlingen maken kennis met opa Remer. Opa is als kind eind jaren dertig vanuit Peize naar Australië geëmigreerd. Als opa hoogbejaard teruggaat naar Peize, blijkt er veel te zijn veranderd. Het dorp is groter, er zijn nieuwe wegen en er zijn huizen afgebroken en bijgebouwd. Ook de tram blijkt te zijn verdwenen. Dat maakt opa verdrietig. Hij had zich er zo op verheugd om met zijn jeugdvriend Sikke een ritje met de tram naar Leek te maken. Wat nu? Kunnen de leerlingen opa Remer helpen?

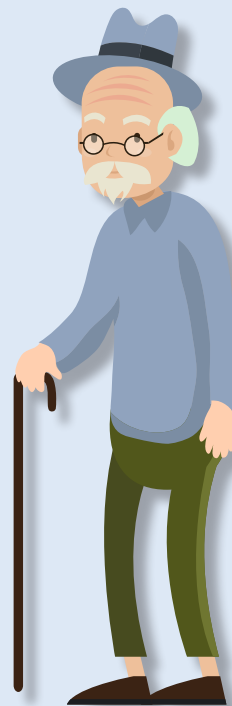
Doelgroep

groep 3 en 4; met differentiatie voor groep 4

Algemene leerdoelen

De leerling:

- weet dat er vroeger een tram door Peize reed;
- raakt betrokken bij de eigen omgeving;
- maakt kennis met met primaire historische bronnen;
- oefent met zich inleven in 'de ander';
- leert de opgedane kennis te verwerken in een creatief eindproduct.

Sikke

Handleiding

Op reis met de tram!

Het project sluit aan bij de volgende kerndoelen:

Nederlands	
1	De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.
12	De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.
Tijd	
51	De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
Kunstzinnige Oriëntatie	
56	De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Opzet van het project

'Op reis met de tram!' bestaat uit een introductieles, een les op locatie en een verwerkingsles. De opdrachten zitten verweven in het verhaal van Opa Remer. De verhaalfragmenten zijn cursief gedrukt. De benodigde werkbladen zitten achter de lessen in deze handleiding.

Les 1 – Terug naar Peize

De leerlingen maken kennis met Opa Remer en kijken door zijn ogen naar het heden en verleden in Peize.

Les 2 – Daar komt de tram!

De leerlingen werken met historische foto's en filmfragmenten en ontdekken zo meer over de tram in hun dorp.

Met extra opdrachten voor groep 4

NB: Een goede handleiding bij het bespreken van historische foto's en ander beeldmateriaal: Kijken naar kunstwerken m.b.v. *Visual Thinking Strategies*
<https://www.slo.nl/@12567/po-kunstzinnige/>

Les 3 – Opa helpen

Samen met Opa Remer zoeken de leerlingen naar de plekken waar het tramspoor in Peize liep. Ondertussen vergelijken de leerlingen foto's van straatbeelden en gebouwen met de huidige situatie en worden zij uitgedaagd na te denken wat er veranderd is en wat er hetzelfde gebleven is. De zoektocht eindigt bij de bushalte in het centrum, waar de leerlingen ontdekken dat de tram vervangen is door de bus.

Les 4 – Opa en Sikke gaan op reis

In deze verwerkingsopdracht zorgen de leerlingen ervoor dat Opa en Sikke toch nog op reis naar Leek kunnen. De leerlingen ontwerpen een eigen vervoersmiddel waarin Opa en Sikke op reis gaan.

Les 5 – Op bezoek (optioneel)

Nodig een (overgroot)opa of (overgroot)oma uit in de klas die nog heeft meegemaakt dat de tram door Peize reed en kan vertellen over het dagelijks leven net voor of na de oorlog. Of breng met de leerlingen een bezoek aan een verzorgingshuis in het dorp.

groep
3/4

Handleiding

Op reis met de tram!

Tips voor extra opdrachten:

1. Hier reed de tram

Nodig: digibord, schilderstape, grote vellen wit papier, zwarte stift, (houten) rails, treintjes, kapla/lego of andere bouwmaterialen

Ga naar www.beeldbankgroningen.nl en download de kaart van Peize:

NL-GnGRA_817_1641.29 of NL-GnGRA_1536_2500.
Projecteer de kaart groot op het digibord.

Praat met de leerlingen over de kaart. Kunnen de leerlingen Peize vinden? Wat herkennen de leerlingen op de kaart? Waar ligt het tramspoor?

Bevestig het grote vel papier met schilderstape aan de zijkanten van het digibord. Trek de contouren Peize met een stift over, net als het tramspoor.

De leerlingen leggen vervolgens de speelgoedrails over het tramspoor. Waar stond het station? Met kapla of lego kunnen de leerlingen het station en andere bebouwing neerzetten. Gebruik eventueel poppetjes etc. van Lego of Playmobil om de plattegrond verder aan te kleden.

2. Hoe ziet Peize er over tachtig jaar uit?

Opa Remer en Sikke hebben de leerlingen laten zien hoe niet alleen het dorp maar ook het leven in tachtig jaar veranderd is. Daag de leerlingen uit na te denken hoe de omgeving verandert door de tijd. Over tachtig jaar zal Peize er weer heel anders uitzien. Er zullen dingen verdwenen zijn en ook bijgekomen zijn. Hoe zou Peize er over tachtig jaar uitzien? Wat zouden de leerlingen graag zien dat er bij komt? Of wat moet er echt weg? En waarom?

Laat de leerlingen de veranderingen bijvoorbeeld tekenen. Hang alle tekeningen bij elkaar op in de klas en bespreek.

groep
3/4

Les 1

Terug naar Peize

In deze introductieles maken de leerlingen kennis met Opa Remer en zijn beste vriend Sikke. Opa komt na tachtig jaar vanuit Australië terug naar Peize. Hij wil graag samen met zijn beste vriend Sikke een ritje met de tram maken. Maar dan komt Opa er achter dat Peize veranderd is en dat de tram niet meer rijdt. Kunnen de leerlingen opa helpen?

De les begint met een PowerPoint, waarin Opa Remer en Sikke zich voorstellen. Vervolgens gaan de leerlingen met Opa Remer terug in de tijd en onderzoeken ze historische foto's en foto's van nu met voertuigen. Welke voertuigen horen bij vroeger? En welke bij nu?

Lesdoelen:

De leerling:

- ontdekt dat er vroeger een tram door Peize reed;
- maakt kennis met andere voertuigen van vroeger;
- leert werken met primaire historische bronnen;
- oefent met inleven in 'de ander'.

Duur:

45 minuten

Nodig:

Powerpoint 'Opa Remer', scharen en lijm, kleupotloden of stiften

Doen:

- PowerPoint klaarzetten;

- Werkblad 'Voertuigen vroeger en nu' kopiëren op A3;
- Portretten van Opa Remer en Sikke kopiëren op A3 formaat en in de klas ophangen. (Hang eventueel de foto's uit de PowerPoint erbij);
- Knipbladen uitprinten en kopiëren

Introductie

In de PowerPoint leren de leerlingen Opa Remer kennen:

Slide 1: *Opa Remer is al heel oud. Toen Opa jullie leeftijd had, woonde hij met zijn ouders en zes broertjes en zusjes in Peize.*

Slide 2: Bespreek de foto: Wat gebeurt er op de foto? Waar zie je dat aan? hoe kun je zien dat dit een foto van vroeger is? herkennen de leerlingen Peize? Lijkt het Peize van vroeger op Peize van nu? Wat valt de leerlingen op?

Slide 3: Laat de leerlingen aan de hand van de foto's in de PowerPoint raden in welk land opa Remer nu woont. Waar herkennen de leerlingen Australië aan? Is Australië ver weg? Of dichtbij?

groep
3/4

Les 1 Terug naar Peize

Slide 4: Nu woont Opa Remer in Australië. Dat is ver weg! Toen Opa zeven was, verhuisde hij met zijn familie naar Australië. Hij moest wel een maand op de boot zitten. Zeeziek dat hij was! En wat miste hij zijn beste vriend Sikke.

Bespreek de foto: Wat gebeurt er op deze foto? Waar zie je dat aan? Wat valt je nog meer op? Hoe zou het zijn om naar een ander land te verhuizen en je vrienden achter te laten? Hoe zou het zijn om een maand op zo'n boot te zitten? Zou je nu ook met de boot gaan, als je naar een ander land zou verhuizen? Hoe kun je op de foto zien dat Opa naar een warm land verhuisde?

Slide 5: Opa Remer mist Peize nog steeds. Daarom eet hij vaak poffert. Net als vroeger. Mmmm, lekker met gesmolten boter en bruine suiker.

Poffert is een typisch Drents gerecht. Het wordt gemaakt in een pofferttrommel en au-bain-marie gekookt. Tip: maak samen met de leerlingen een poffert en eet Opa Remers lievelingsgerecht.

Recept: 500 gram bloem, 1 zakje bakpoeder, 500 ml melk, 3 eieren, 2 zakjes vanillesuiker, snufje zout, 100 gram rozijnen, boter, kaneel.

Vet de pofferttrommel in met boter en strooi er kaneel in. Meng het bloem, bakpoeder, melk, suiker, zout en eieren tot een glad beslag. Roer de rozijnen door het beslag. Giet het beslag in de poffertvorm en sluit de vorm af met het deksel. Zet de vorm in een grote pan en vul met water totdat de vorm voor $\frac{3}{4}$ in het water staat. Doe het deksel op de pan. Kook de poffert in 1,5 uur gaar. Eet met gesmolten boter en bruine suiker.

Slide 6: Opa Remer heeft een tuin vol molens. Hij bouwde ze helemaal zelf. Ze doen hem denken aan de molen in Peize. Op een dag mocht Opa op de Australische televisie vertellen over zijn tuin vol molens. Iedereen vond het heel bijzonder.

Praat met de leerlingen over heimwee.

Slide 7: Opa's beste vriend Sikke woont nog steeds in Peize. Aan de Roderweg. Opa en Sikke waren bijna buurjongens. Ze haalden een hoop kattenkwaad uit. Zonder kaartje een halte met de tram meereizen, belletje trekken en appels pikken. Opa en Sikke hadden de grootste lol samen. Maar de beste herinneringen heeft opa aan het schoolreisje met de tram naar Leek. Daar speelden ze op landgoed Nienoord verstopperij en bouwden hutten in het bos. Dat was leuk!

groep
3/4

Les 1 Terug naar Peize

Praat met de leerlingen over de tram: wat is een tram? Heb je wel eens een tram gezien of er in gereden? Rijdt er nog steeds een tram door Peize?

Slide 8: *Sinds opa in Australië woont, heeft hij zijn vriend Sikke niet meer gezien. Hij mist hem verschrikkelijk. Daarom heeft opa besloten op reis naar Nederland te gaan. Met het vliegtuig dit keer. Dat gaat een stuk sneller dan met de boot! Opa Remer verheugt zich er ontzettend op om samen met Sikke weer een ritje met de tram naar Leek te maken. Om te wandelen dan. Want voor hutten bouwen zijn ze ondertussen misschien wat te oud ...*

Slide 9: *Als Opa in Peize aankomt, blijkt veel te zijn veranderd. En de tram? Waar is die gebleven?*

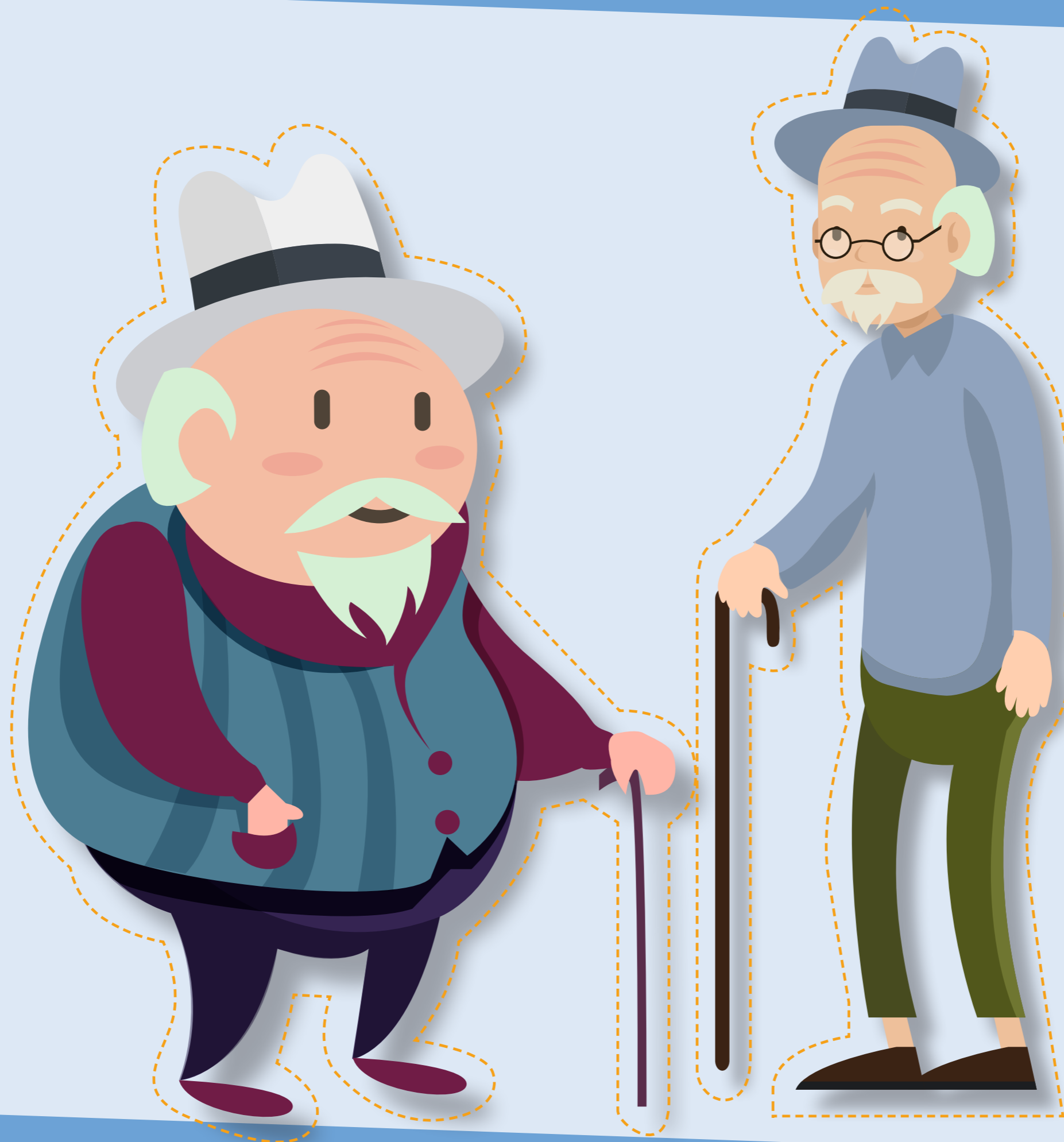
Praat met de leerlingen over de manier waarop de wereld in 80 jaar veranderd is.

Bijvoorbeeld:

- boot versus vliegtuig
- De manieren waarop Opa en Sikke contact met elkaar konden hebben (vroeger kon je een brief schrijven, die lang onderweg was. In de jaren zeventig had pas de helft van de Nederlandse huishoudens in Nederland een vaste telefoon-aansluiting. Bovendien was bellen naar het buitenland erg duur.)

Knipblad

groep
3/4

Opdracht 1

Bokkenwagens, paarden en automobielen

In deze opdracht leren de leerlingen wat een voertuig is en onderzoeken zij met behulp van oude en nieuwe foto's welke voertuigen bij vroeger en welke bij nu horen. Ook kijken zij naar de verschillen en overeenkomsten tussen voertuigen van vroeger en nu.

Stap 1

Praat met de leerlingen over het woord 'voertuig'.
Wat is een voertuig?

Verdeel de leerlingen daarna in groepjes. Ieder groepje verzint zoveel mogelijk verschillende voertuigen. Bespreek vervolgens de resultaten. Probeer de lijst van voertuigen zo lang mogelijk te maken.

Over welk voertuig vertelde Opa Remer? Vertel dat de leerlingen in deze opdracht ontdekken welke andere voertuigen er waren toen Opa Remer klein was.

Stap 2

Verdeel de klas in groepjes van vier. Geef ieder groepje de poster 'Voertuigen van vroeger en nu' en de knipbladen met foto's. De meeste historische foto's zijn in Peize gemaakt.

Stap 3

Projecteer de knipbladen op het digibord. Vertel dat er op de bladen foto's van vervoersmiddelen van vroeger en nu staan afgebeeld. Vraag de leerlingen waar je aan zou kunnen zien dat een foto uit de tijd komt dat Opa Remer klein was, of dat de foto nu gemaakt is. (bijvoorbeeld: kleding, omgeving, zoals straatinrichting, lantaarnpalen, wegen etc.) Hoe zou je aan het voertuig zelf kunnen zien

of het van vroeger of nu is? (bijvoorbeeld: getrokken door een dier, materialen, aangedreven door een motor of niet etc.).

Stap 4

Vraag de leerlingen de foto's los te knippen en voertuigen te ordenen in twee groepen: vroeger en nu. De leerlingen onderbouwen hoe ze tot hun keuze zijn gekomen. (bijvoorbeeld: een paard en wagen kan ook bij 'nu' geplakt worden. Misschien heeft een leerling wel eens een koets zien rijden).

- Welke vervoersmiddelen herkennen de leerlingen?
- Welke vervoersmiddelen van vroeger rijden nu nog steeds?
- Welke voertuigen hebben een motor?
- Hoe komen de voertuigen zonder motor vooruit?
- Wat was vroeger het snelste voertuig?
- Welk voertuig kon veel mensen vervoeren?
- Waarom zouden veel mensen in Peize blij geweest zijn dat er een tram door hun dorp reed?
- Wat is een verschil tussen een vervoersmiddel van vroeger en van nu?
- Wat is hetzelfde gebleven?

Stap 5

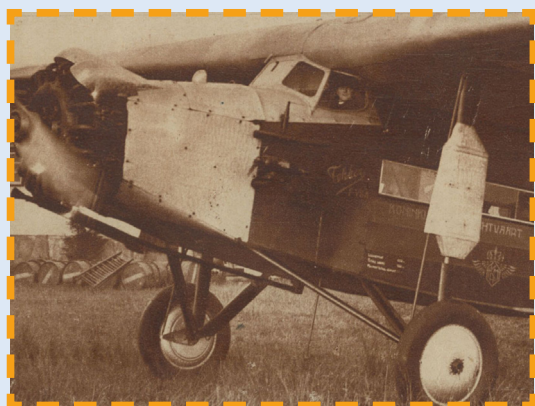
De leerlingen plakken de foto's op de poster. Hang de posters op in de klas.

groep
3/4

Opdracht 1

Bokkenwagens, paarden en automobielen

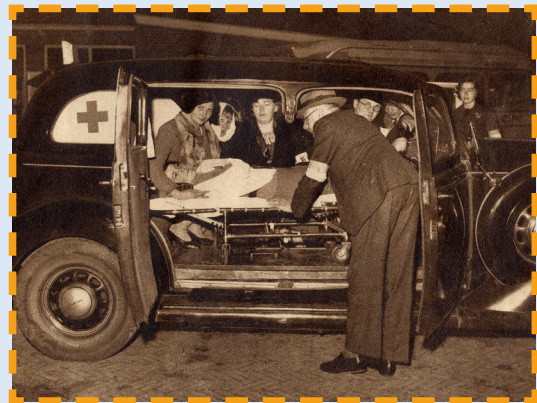
Afbeeldingen: Het Noorden in woord en beeld, Drents Archief
Collectie Deodatus, Drents Archief, Historische Kring Roon
Wikipedia, Privé

groep
3/4

Opdracht 1

Bokkenwagens, paarden en automobielen

Afbeeldingen: Het Noorden in woord en beeld, Drents Archief
Collectie Deodatus, Drents Archief, Historische Kring Room
Wikipedia, Privé

groep
3/4

Opdracht 1

Bokkenwagens, paarden en automobielen

Afbeeldingen: Het Noorden in woord en beeld, Drents Archief
Collectie Deodatus, Drents Archief, Historische Kring Room
Wikipedia, Privé

Opdracht 1
Bokkenwagens, paarden
en automobielen

Voertuigen toen opa Remer klein was

Voertuigen van nu

groep
3/4

Les 2

Daar komt de tram!

De leerlingen van groep 3 bekijken een historisch filmfragment over de tram, waaraan een inlevingsopdracht is gekoppeld. Hoe zou opa zich voelen als hij erachter komt dat er geen tram meer door Peize rijdt? Voor de leerlingen van groep 4 is er een verdieping. Zij leren aan de hand van historisch bronmateriaal meer over reizen met de tram.

Lesdoelen

Groep 3:

De leerling:

- onderzoekt een oude film;
- oefent met inleven in 'de ander'.

Groep 4

- als groep 3;
- onderzoekt op een oude kaart waar het tramspoor liep;
- weet hoe laat de tram uit Peize vertrok;
- onderzoekt een oud tramkaartje
- ontdekt dat er een verschil is tussen eerste, tweede en derde klasse;
- weet dat de tram niet alleen mensen maar ook spullen vervoerde.

Duur:

- groep 3 – 20 minuten
- groep 4 – 30-40 minuten

Nodig:

- werkbladen, scharen en lijm, kleurpotloden of stiften

Doen:

- filmfragment zoeken op [www.filmbankgroningen.nl](http://www.filmbank groningen.nl)
- werkbladen groep 3 en 4 uitprinten

groep
3/4

Opdracht 1

Daar komt de tram!

Groep 3 en 4

Nodig:

Digibord, werkblad 'Daar komt de tram'

In deze opdracht bekijken de leerlingen een kort filmfragment over de Drachtster tram. De beelden zijn gemaakt op de rit tussen Groningen en Leek en komen uit de periode 1936-1957

Stap 1

Ga naar www.filmbankgroningen.nl
Zoek op filmnummer AV0107, film *Op de rails* gemaakt door C.R. Tiddens

Zet de film klaar op 00:08:29:00

In de film zien de leerlingen beelden van een rijdende tram, een klas op schoolreis, het interieur van de tram en beelden van het station in Leek en Roden.

Stap 2

Neem de leerlingen mee in het verhaal van de teleurgestelde Opa Remer:

Wat is Opa Remer teleurgesteld dat de tram niet langer door Peize rijdt! Hij wil zo graag samen met Sikke een ritje in de tram maken. Net als vroeger. In Australië dacht hij vaak aan die keer dat Sikke en hij op schoolreis gingen naar Leek. Daar speelden ze samen in de bossen op landgoed Nienoord. Hutten bouwen, spoorzoeken, verstopperijtje spelen en zochten ze kastanjes en beukennotjes. Die namen ze mee naar huis

Sikke vindt het jammer dat opa zo verdrietig is. Hij wil zijn vriend graag opvrolijken. Ineens herinnert Sikke zich een heel oud filmpje, dat gemaakt werd toen Opa en Sikke met de tram op schoolreis gingen. Zou hij dat filmpje nog ergens hebben? Sikke trekt de kast met foto's open. Als het goed is, ligt er ergens een doos met oude films. Als Sikke wat fotoboeken aan de kant schuift, ziet hij de doos liggen. Voorzichtig tilt hij het deksel op. Gevonden!

Sikke doet de gordijnen dicht en zet de film op. Dan roept hij opa Remer.

Stap 3

Start de film.
Het filmfragment eindigt op het moment dat het zwarte scherm met 'Tram Amsterdam – Zandvoort' in beeld komt.

Bespreek het filmfragment met de klas (speel het fragment eventueel nog een keer af).

Bijvoorbeeld:

- Wat gebeurde er in de film? Waar zag je dat aan?
- Waar kun je aan zien dat dit een oude film is? (bijvoorbeeld: zwart-wit beeld, de kleding van de mensen in de film is anders dan nu, de tram rijdt nog, er lopen koeien los op de weg, de auto die je ziet, lijkt niet op een auto van nu, de tram is een stoomtram).
- Wie reizen er met de tram? (Mannen, vrouwen, kinderen)
- Hoe kun je zien dat het een stoomtram was? (er komt stoom uit de schoorsteen voorop de tram)
- Welke stations heb je gezien? (Leek en Roden)

groep
3/4

Opdracht 1

Daar komt de tram!

- Wat viel je op? Wat vond je bijzonder?
- Wat zou je nog graag willen weten?

Stap 4

Wat vindt Opa Remer van de film van Sikke?

Deel werkblad 'Daar komt de tram' uit. Vraag de leerlingen zich in te leven in Opa Remer. Zou hij blij zijn? Of juist verdrietig omdat hij de tram nu nog meer mist? Is opa verrast? Of misschien wel... De leerlingen bedenken hoe Opa Remer volgens hen op de film reageert en tekenen de reactie van opa in het tekenvak. Bespreek de opdracht na.

Antwoorden groep 4

- 1d: Roden
- 2c: half uur
- 3a: kaartje 1: van Roden naar Groningen; kaartje 2: van Peize naar Amsterdam via Lemmer
- 3b: boot
- 3c: vijf dagen
- 3d: eerste/duurst/zachte
- 4a: conducteur
- 4b: locomotief = eerste van links, goederen = 2^e van links, daarna personenwagons

groep
3/4

Opdracht 1

Werkblad

Wat vindt Opa Remer van de film? Teken het hier.

Historische Vereniging Roos

groep
3/4

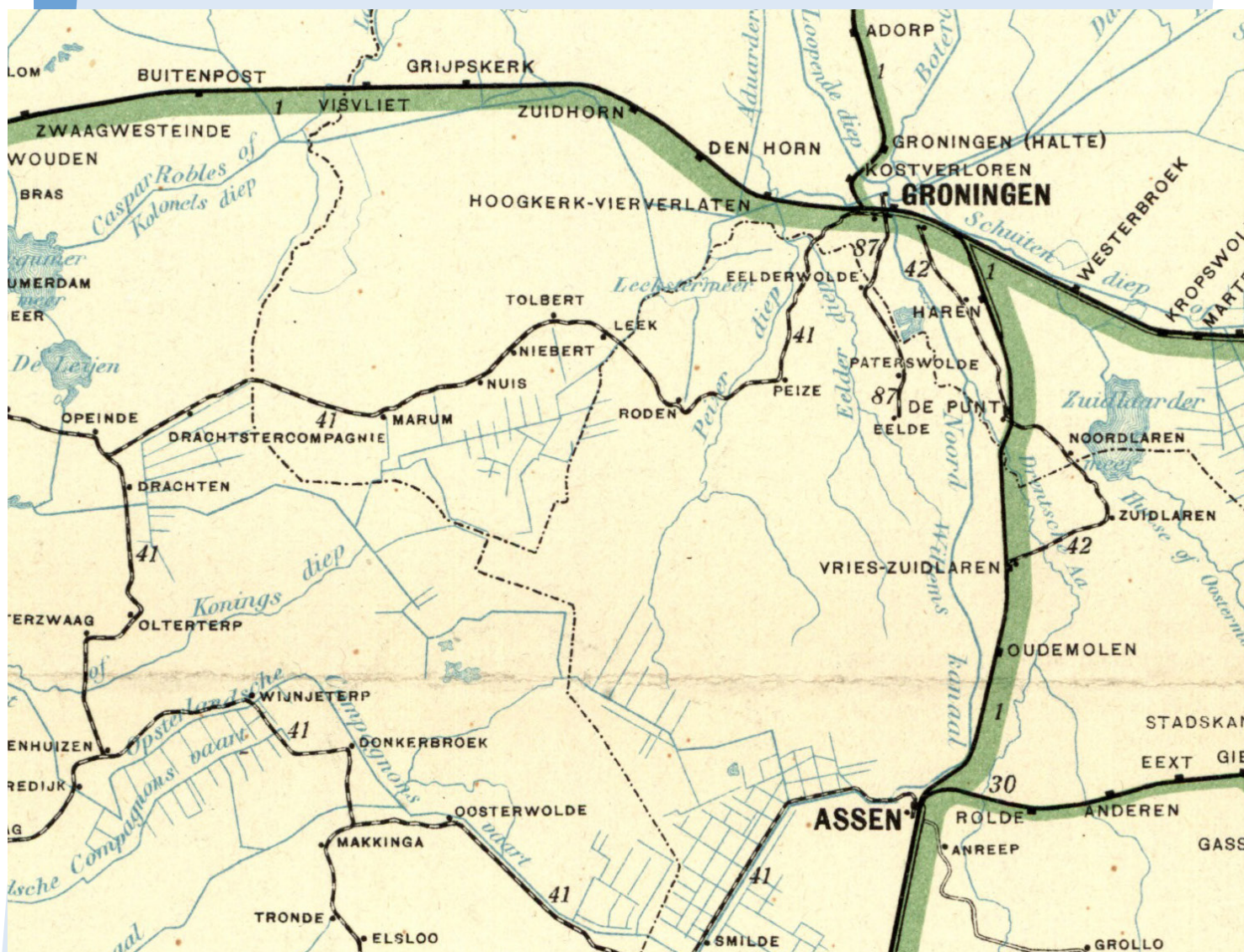
Opdracht 1

Waar gaan
we langs?

groep
4

**Opa en Sikke gaan op schoolreis naar Nienoord in Leek.
Ze gaan met de hele klas in de tram!**

Bron: Groninger Archieven, Kaart uit 1914.

groep
3/4

Opdracht 1

Waar gaan we langs?

groep
4

Nodig:

kleurpotloden

Deze kaart is meer dan honderd jaar oud. Je ziet waar vroeger tram- en treinsporen liepen.

- De school staat in Peize. Zoek Peize op de kaart op. Zet er met blauw een streep onder.
- Opa en Sikke gaan op schoolreis naar Leek. Zoek Leek op de kaart op. Zet er met groen een streep onder.
- De tramlijn is zwart met wit op de kaart. Kleur de tramlijn tussen Peize en Leek rood.
- Door welk dorp komt de klas van Opa op weg naar Leek?

groep
3/4

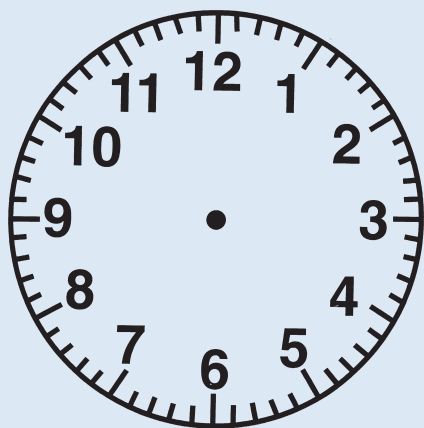
Opdracht 2

Hoe laat gaat de tram?

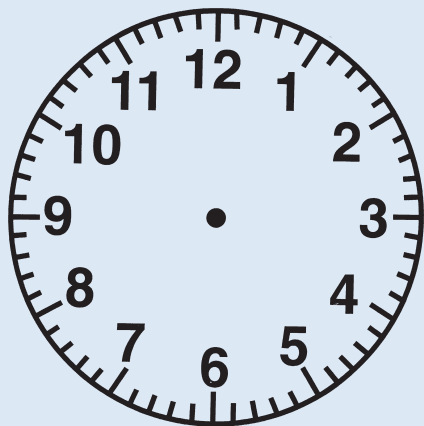

groep
4

**De klas moet op tijd bij de tramhalte zijn.
Wie de tram mist, moet lang wachten.**

- a. De tram naar Leek vertrekt kwart over negen. Teken de juiste tijd op de klok.

- b. De klas komt om kwart voor tien aan in Leek. Teken de juiste tijd op de klok.

- c. Hoe lang duurde de reis van Peize naar Leek?
_____ minuten

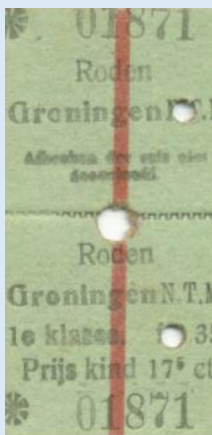
groep
3/4

Opdracht 3 Eerst een kaartje kopen!

groep
4

Wist je dat:

Je mag niet overal zitten in de tram. Je koopt een kaartje voor de eerste, tweede of derde klasse. Rijke mensen reizen eerste klasse. Zij zitten op een zachte stoel. De meeste mensen reizen derde klasse. Zij zitten op een houten bank. Er gaan niet alleen mensen met de tram mee, maar ook spullen. Zoals hout, kunstmest, aardappelen, melk, postpakketjes en dieren.

Kaartje 1

Kaartje 2

a. Welke reis maak je met kaartje 1? En met kaartje twee?

Kaartje 1: van _____

naar _____

Kaartje 2: van _____

naar _____ via _____

b. Welk ander vervoersmiddel hoort bij kaartje 2? Kruis aan: boot fiets trein

c. Hoe lang is kaartje 2 geldig?

d. Streef door: Het groene kaartje is voor de *eerste* / *tweede* / *derde* klasse in de tram.

Deze kaartjes waren het *goedkoopst* / *duurst*. Met dit kaartje zat je op een *harde* / *zachte* stoel.

groep
3/4

Opdracht 4

Wie bestuurt de tram?

groep
4

Familiearchief Gratema, Drents Archief.

Het station in Leek. Bron: Historische Kring Leek e.o.

Opdracht 4

Nodig:

kleurpotloden

a. 'Jongens en meisjes', zegt de meester. 'Pas goed op je kaartje. Je moet je het in de tram laten zien.'

Aan wie moeten de kinderen hun kaartje laten zien?

- de machinist
- de conducteur
- de baas van het station

Zie jij deze man op de foto?
Tekenen er een rondje om.

b. De tram nam mensen en spullen mee.
Op de foto zie je wagons voor spullen en mensen.

Kleur de wagons voor mensen geel.

Kleur de wagons voor spullen blauw.

Kleur de locomotief rood.

groep
3/4

Les 3 Opa helpen

groep
4

Alles in Peize lijkt anders! Opa Remer loopt door Peize, maar het dorp is niet meer het dorp van vroeger. Sommige huizen en gebouwen zijn verdwenen. Er zijn wegen bijgekomen en nieuwe huizen gebouwd. Op de weilanden rond het dorp staan nu huizen. Het dorp is veel groter geworden. Waar liep toch het tramspoor? Opa kan het nergens vinden.

In deze les helpen de leerlingen Opa Remer om de plek waar het tramspoor lag terug te vinden. Gelukkig is niet alles veranderd en herkent Opa nog plekken van vroeger. Samen met Opa gaan de leerlingen op zoek.

Lesdoelen

De leerling:

- oefent werken met primaire historische bronnen;
- beleeft het erfgoed;
- kan verschillen tussen Peize vroeger en nu benoemen;
- denkt na over hedendaagse vervoersmogelijkheden.

Van tevoren:

- Regel voldoende begeleiding;
- Print de routebeschrijving uit;
- Print/kopieer de benodigde foto's en vragen dubbelzijdig (het liefst zo groot mogelijk). Print eventueel meerdere exemplaren per foto, zodat de leerlingen de foto's beter kunnen bekijken. Lamineer de foto's.

Duur:

ongeveer 30 minuten

groep
3/4

Les 3 Opa helpen

groep
4

Route

1. De wandeling begint voor het voormalige gemeentehuis van Peize (**Raadhuisstraat 1**). Laat hier **foto 1** zien.

5. Loop een stukje verder en laat **foto 4** zien.

2. Volg de Raadhuisstraat, ga bij de kruising met de **Hofstraat** rechtdoor. Ga bij de **Hoppekampweg** links.

6. Volg de weg. Laat **foto 5** zien bij de bushalte. Het witte huis staat aan de andere kant van de weg.

3. Loop de **Hoppekampweg** uit tot de **Groningerstraat**. Ga hier links. Laat **foto 2** zien. Het tramspoor lag in de huidige middenberm.

7. Laat daarna **foto 6** zien. Het grote gebouw is Hotel Datema, het huidige 'Bij Boon'. Het tramspoor kwam hier de dorpskern binnen vanuit Roden.

4. Loop door tot de **Westerkimme** en laat **foto 3** zien.

Dit is het einde van de rondwandeling.

groep
3/4

Fotoblad 1

Het gemeentehuis

Foto: Drents Archief, Het Noorden in Woord en Beeld.

groep
3/4

Fotoblad 1 Het gemeentehuis

Om te vertellen:

Opa Remer krabt aan zijn hoofd en kijkt om zich heen. 'Ja', mompelt hij, terwijl hij om zich heen kijkt. 'Dit is het oude gemeentehuis. Dat weet ik zeker. Dan moeten we in de buurt zijn van het tramspoor.'

'Sta je in jezelf te mompelen?'

Opa draait zich om. Daar staat Sikke. 'Ben je zonder mij op pad gegaan? Het is toch veel gezelliger om samen te kijken waar het tramspoor lag.'

Opa knikt. 'Je hebt gelijk. Ik herken het gemeentehuis. Jammer dat de waterpomp weg is.'

Sikke lacht. 'Nou, ik vind het toch niet zo erg dat ik niet meer met emmers water naar huis hoef te sjouwen. Ben je vergeten hoe zwaar die emmers waren? En hoe onze moeders mopperden als onderweg de helft van het water over de rand was geklotst?'

'En dat ze ons dan weer naar de pomp stuurden', vult opa aan.

'Ik mis nog iets', zegt Opa. 'De schoorsteen van de melkfabriek! Die kon je hier altijd zien. Daar moeten we heen! Daar was de tramhalte!'

Sikke schudt zijn hoofd. 'Remer, de melkfabriek is er ook niet meer. Maar ik laat je de plek zien waar hij stond. Ga je mee?'

Vragen bij de foto:

1. Vraag de leerlingen de oude foto goed te bekijken en daarna om zich heen te kijken. Wat is er verdwenen? En wat is er bijgekomen?
2. Wijs de waterpomp op de foto aan. Waarom zou er een waterpomp in het dorp hebben gestaan? [veel huizen hadden nog geen waterleiding] Waarom zou de waterpomp op deze plek hebben gestaan? [midden in het dorp, dus voor de meeste mensen makkelijk bereikbaar].

groep
3/4

Fotoblad 2 **Bijna bij de halte**

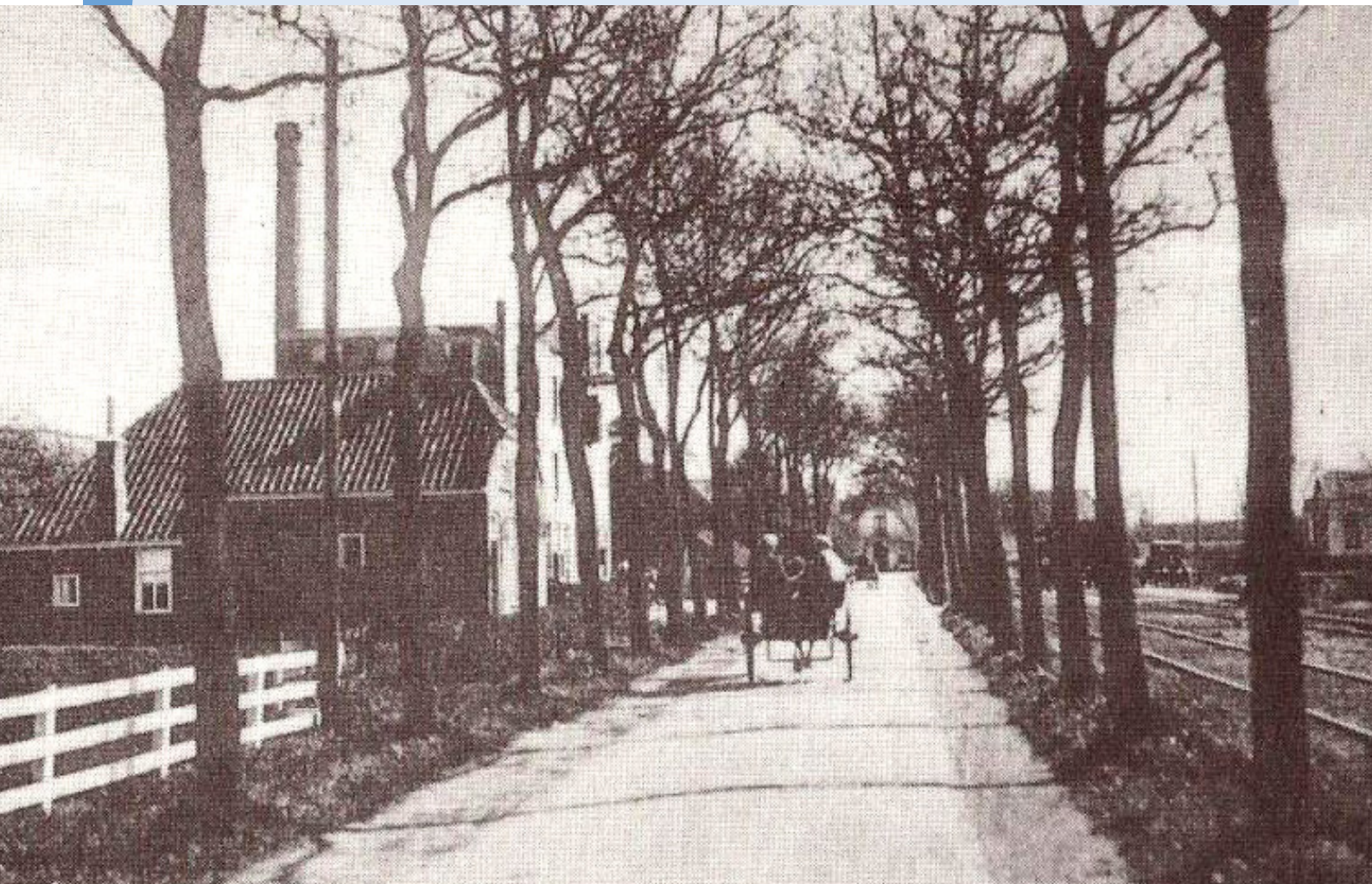

Foto: Drents Archief.

groep
3/4

Fotoblad 2

Bijna bij de halte

Om te vertellen:

Opa en Sikke lopen op de Groningerweg. 'Wat is er veel veranderd', zegt Opa. 'Ik herinner me een zandweg. En er stonden niet ook niet zoveel huizen. 'Zouden de mensen die nu in de straat wonen, weten dat hier vroeger een spoor liep?'

'Weet je nog', zegt Sikke, dat de conducteur hier uit de tram stapte en met zijn rode vlag voor de tram uit ging lopen?'

Opa knikt. 'Dan wist iedereen dat ze moesten oppassen en aan de kant moesten gaan.'

'En ging de tram langzamer rijden', gniffelt Sikke.

'Dan sprongen we zonder kaartje aan boord', vult Opa aan. 'En verstopten we ons onder de banken.'

'Tot die ene keer', zegt Sikke. 'Dat de conducteur ons aan onze oren de tram uit gooide...'

Achtergrondinfo:

In 1913 was het groot feest in Peize. Het nieuwe tramspoor werd feestelijk geopend. Ineens was het mogelijk om vanuit Peize in minder dan een uur naar Groningen reizen. Dat was veel sneller dan lopend, met paard en wagen of met de boot. Kinderen uit Peize gingen voortaan met de tram naar een school in Groningen. Boeren konden hun varkens, koeien, schapen en kippen

op de markt in Groningen verkopen. Want dieren mochten gewoon mee met de tram.

De tramhalte lag tegenover de melkfabriek.

Tegenover de plek waar nu de hertenkamp is. De tram stopte vaak tussen Groningen en Drachten. Soms ook voor mensen die niet in de buurt van een halte waren. Als de tram door een dorp reed, stapte de conducteur uit. Hij ging dan met een rode vlag voor de tram lopen. Iedereen wist dan dat hij op moest passen. Want er gebeurden ook veel ongelukken met de tram. Op een dag ontspoorde de tram bij Peize en alle wagons vielen om. Vijf mensen raakten gewond. Ook liepen er op een keer een paar koeien op het spoor. De tram kon niet meer op tijd remmen. De machinist overleefde het ongeluk niet.

Om te vragen:

1. Kijk goed naar de foto. Stel je zat in de tram en keek naar buiten. Wat zag je dan?
2. Wat zie je nu?
3. Is er veel veranderd? Of is alles hetzelfde gebleven?
4. Zie je veel verkeer op de foto's? Welke voertuigen zie?
5. Welke voertuigen zie je nu? Is er meer verkeer dan vroeger?
6. Vraag eventueel voorbijgangers of ze zich de tram kunnen herinneren.

groep
3/4

Fotoblad 3

De zuivelfabriek

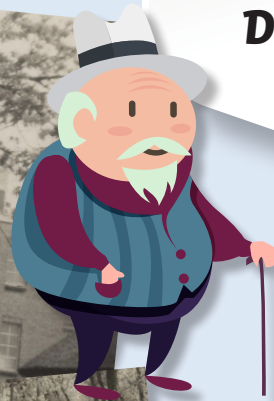
Zuivelfabriek.

Foto's: Drents Archief, Het Noorden in Woord en Beeld.

groep
3/4

Fotoblad 3 De zuivelfabriek

Om te vertellen:

'Hier was de halte' zegt Sikke. 'En dat', Sikke wijst naar de Westerkimme, is de plek waar de melkfabriek stond.

Opa kijkt ongeloofig om zich heen. Ik herken het helemaal niet meer. Hier lag een drie dubbel spoor! En waar zijn alle mensen gebleven? Het was altijd druk. Er stapten mensen in en uit de tram, en de post, pakketjes, koeien, schapen, melk, boter – verzin het maar. Alles ging mee met de tram.'

Sikke knikt. 'De mannen van de melkfabriek laadden hier de kolen voor de fabriek uit de tram. Soms pikte ik wel eens wat kolen mee, voor de kachel thuis.'

Achtergrondinfo

Kaas en boter maakten de boeren zelf, op de boerderij. Dat kostte veel tijd. Daarom kwam er een zuivelfabriek in Peize. De boeren verkochten hun melk aan de fabriek. En mannen van de fabriek kwamen de melk ophalen. Dat ging in grote melkbussen. Van de melk werd in de fabriek kaas en boter gemaakt. Ook verkocht de melkfabriek melk.

Om te vragen:

1. Waar kun je aan zien dat het gebouw op de foto een fabriek is? [schoorsteen]
2. Wat staat er nu op de plek van de melkfabriek? [appartementen]

groep
3/4

Fotoblad 4

Tram in je voortuin

Foto: Jan van Bergen.

groep
3/4

Fotoblad 4 Tram in je voortuin

Om te vertellen:

'Weet je nog, Sikke, dat we hier vroeger speelden? En muntjes op de rails legden, zodat de tram ze plat reed?'

'Dat vergeet ik nooit', zegt Sikke. 'Al ben ik bijna honderd! En die keer dat jij met een steen een wagonlamp kapot gooide.'

'Ik voel het pak voor m'n broek nog steeds', zegt opa. 'Wat was moeder boos! Ik mocht twee weken niet buiten spelen.'

Achtergrondinfo:

Zie je op de foto hoe dicht het spoor langs de huizen liep? Bij veel mensen rinkelden de kopjes in de kast als de tram langs reed. Of trilde zelfs de klok van de schoorsteenmantel. Bij sommige huizen kon je je fiets niet voor het huis neerzetten. Dan sleurde de treeplank van de tram je fiets mee. Bij één familie lag het spoor zo dicht bij hun huis dat een stuk van hun dak over het spoor stak.

Om te vragen:

Hoe zou het zijn als een tram zo dicht langs je huis reed?

groep
3/4

Fotoblad 5

Bushalte

Foto: Drents Archief

groep
3/4

Fotoblad 5 Bushalte

Om te vertellen:

'Dat witte huis herinner ik me nog', zegt opa Remer. 'En de bocht hier in de weg was zo scherp dat de tram er moeilijk door heen kwam. De mensen moesten uitstappen om de tram te duwen.'

'Sikke begint te lachen. 'Dat zag er zo grappig uit. En als de tram reed, moest iedereen snel op de tram springen.'

'En wie niet snel genoeg was, had pech'. Opa giert het uit. 'Weet je nog hoe sip die meneer keek, toen de tram zonder hem weg reed? En hij er met z'n koffertje achteraan rende? Wat kon die man schelden!'

Opa en Sikke vegen de tranen van het lachen uit hun ogen.

'Maar wat staat daar?' Opa stoot Sikke aan. 'Kijk! We kunnen nog steeds op reis!'

Om te vragen:

1. Herken je het witte huis? Het staat er nog steeds.
Laat de leerlingen benoemen wat er is veranderd en wat er hetzelfde is gebleven op deze plek.

Ter referentie: in de verte zie je de schoorsteen van de zuivelfabriek.
2. Opa ziet iets en zegt tegen Sikke dat ze nog steeds op reis kunnen. Wat ziet opa? [bushokje]

Laat de leerlingen concluderen dat de tram door de bus is vervangen.

groep
3/4

Fotoblad 6

Café Boonstra

Foto: Drents Archief

groep
3/4

Fotoblad 6

Café Boonstra 'Bij Boon'

Om te vertellen:

'Sommige dingen zijn niet veranderd, Remer', zegt Sikke. Hij wijst naar het café. 'Tijd voor een kopje koffie?'

'Goed idee', zegt Opa. 'Dan kunnen we een plan maken om samen met de bus op reis te gaan!'

Achtergrondinfo:

Het pand waar nu 'Bij Boon' in zit, is al heel oud. Het gebouw is in 1844 gebouwd als café. Rond 1900 kwam het pand in bezit van de familie Datema en wordt het 'Hotel Datema.' Vanaf 1966 is het pand van de familie Boonstra. De Paiser Meuln is net niet op de foto te zien. De molen is in 1898 gebouwd.

Om te vragen:

Laat de leerlingen de huidige situatie weer met de oude foto vergelijken. Wat is hetzelfde gebleven? En wat is veranderd?

groep
3/4

Les 4

Opa en Sikke op reis

In de verwerkingsles helpen de leerlingen Opa Remer en Sikke nog één keer. Aan het einde van de zoektocht naar de tram in Peize hebben Opa en de leerlingen ontdekt dat de tram in Peize door de bus is vervangen. In deze les ontwerpen de leerlingen hun eigen voertuig voor Opa en Sikke, zodat beide mannen toch nog hun reis naar landgoed Nienoord in Leek kunnen maken.

Lesdoelen

De leerling:

- Kan in eigen woorden vertellen wat het in de voorgaande lessen over de tram geleerd heeft;
- Kan uitleggen dat de tram vervangen is door andere vervoersmiddelen, zoals de bus;
- Kan de opgedane kennis verwerken in een creatief eindproduct.

Nodig:

Variant 1: grote vellen papier, gekleurd papier, lijm, scharen, potloden, stiften etc., knipblad met Opa Remer en Sikke (blz. 8)

Variant 2: kosteloos materiaal, zoals wc-rolletjes, lege doosjes of melkpakken, doppen van verpakkingen etc., scharen, lijm, gekleurd papier

Duur:

Variant 1: 1 uur
Variant 2: 1,5 – 2 uur

Stap 1

Reflectie: praat met de leerlingen over wat ze in de voorgaande lessen hebben geleerd over de

tram in hun dorp. Door welke vervoersmiddelen is de tram vervangen?

Stap 2 - Verwerking:

Opa Remer en Sikke kunnen toch samen op reis! Ze gaan alleen niet met de tram, maar met een door de leerling bedacht voertuig.

De leerlingen maken het voertuig waar Opa Remer en Sikke in zitten. Dat doen ze of op het platte vlak, of ze maken een voertuig van kosteloos materiaal.

Vervolgens knippen ze Opa Remer en Sikke uit het knipblad, en plakken beide mannen in hun voertuig. Op naar Leek!

Tip: Maak het voertuig zelfrijdend:

www.nemosciencemuseum.nl/nl/ontdek/doe-het-zelf/laat-een-autootje-rijden/

groep
3/4

Les 5 Extra les – Bezoek!

Het is voor kinderen niet altijd even makkelijk om zich een voorstelling te maken hoe het leven in de tijd van Opa Remer echt was. Persoonlijke verhalen van mensen die jong waren in deze periode, kunnen de leerlingen helpen om zich in te leven in een andere tijd.

Voor deze opdracht kunt u (overgroot-)opa's of oma's in de klas uitnodigen, die hebben meege- maakt dat de tram door Peize reed.

Als alternatief kunt u contact opnemen met een verzorgingshuis in de buurt van de school en vragen of de klas op bezoek mag komen om met de bewoners over de tram en het dagelijks leven te praten.

Mogelijk opzet van een bezoek aan een verzorgings- huis:

- Kennis maken bij de koffie/ranja;
- De kinderen splitsen op in groepen. Bij elke groep schuiven twee bewoners en een gespreksleider (leerkracht of ouder) aan;
- De leerlingen kunnen de vragen stellen die ze in de klas bedacht hebben;
- Bijgevoegd zijn voorbeeldvragen om het gesprek bij het onderwerp te houden.

Doen:

- Laat de leerlingen vooraf aan het bezoek een vraag bedenken.

Lesdoelen

De leerling:

- oefent met informatie uit het gesproken woord halen;
- oefent met het stellen van gerichte vragen (inter- vieren);
- vormt zich een beeld van het leven in Peize hon- derd jaar geleden;
- oefent met zich inleven in 'de ander'.

Duur:

ongeveer 1 uur

Voorbeeldvragen:

- Bent u wel eens met de tram in Peize geweest?
- Waar kocht u een kaartje?
- Wie gingen er wel met de tram en waarom?
- Hoe zag deze eruit?
- Gingen er alleen mensen met de tram? Of ook goederen?
- Wat waren de verschillen tussen eerste, tweede en derde klas?
- Wie ging er allemaal mee? Conducteur? Machinist?
- Waar reed de tram op? Kolen?
- Waar stopte de tram allemaal?
- Wat kunt u nog meer vertellen over de tram?
- Hoe ging u vroeger naar school?
- Welke vervoersmiddelen waren er toen?
- Wat kunt u over Peize van vroeger vertellen?